

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН СОЮЗУ АРАБСЬКОГО МАГРИБУ НА ТЛІ НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

МАКУХ В.В.,
кандидат
політичних наук,
Регіональний філіал
Національного інституту
стратегічних досліджень
у м. Одесі

У статті розглядаються актуальні питання інтеграції країн Союзу арабського Магрибу на етапі нових геополітичних реалій та на тлі соціальних заворушень унаслідок так званих арабських революцій.

Ключові слова: Союз арабського Магрибу, геополітика, інтеграція.

Після майже чверті століття «замороженої» діяльності Союзу арабського Магрибу п'ять країн Магрибу розпочали активні дії з відродження цього регіонального об'єднання.

Зустріч міністрів закордонних справ п'яти країн САМ, що відбулася 17–18 лютого 2012 р. у Марокко, була присвячена 23-й річниці заснування цього регіонального блоку у м.Марракеші (Марокко) 17 лютого 1989 р. На зустрічі розглядалися питання проведення саміту САМ у Тунісі наприкінці 2012 р., реалізації угоди про вільну торгівлю між країнами Магрибу та координації дипломатичних позицій з окремих політичних питань на міжнародних конференціях.

Міністр закордонних справ Алжиру Мюрад Меделсі на пленарному засіданні саміту закликав до необхідності активізації структур та інститутів САМ на основі концепції взаємодоповнення та економічної інтеграції згідно з прагматичним підходом, що створив би новий етап спільної регіональної діяльності. Він підкреслив, що регіональне зближення, інтеграція та координація позицій між країнами – членами угруповання на різних регіональних та міжнародних форумах «сприяє розробці спільної ідеології для збереження наших державних утворень, захисту наших

інтересів та досягнень нашого народу, зокрема на тлі відносин співробітництва та зміцнення партнерських відносин з регіональними та міжнародними угрупованнями».

Міністр закордонних справ Марокко Саад Ад-Дін Османі зазначив, що його королівство вважає інтеграцію в рамках САМ конституційним пріоритетом, спрямованим на реалізацію стратегії росту та безпеки. Це обумовлено неминучістю епохи регіональних блоків та втіленням надій народів Магрибу щодо зміцнення братерських зв'язків. Він додав, що питання економічної інтеграції, соціальної гармонії та політичної координації займають провідне місце в рамках Союзу арабського Магрибу і вимагають розроблення комплексної магрибської «дорожньої карти» з певними цілями та механізмами реалізації. Кінцевою метою має стати надання громадянам Магрибу всіх умов для вільного та гідного життя. За словами міністра, реалізація всебічного та стійкого партнерства країн Магрибу вимагає створення придатного клімату для залучення інвестицій через надання інвесторам «стимульованих» правових гарантій, встановлення «держави закону» у засобах масової інформації, забезпечення конкурентоспроможності та транспарентності, полегшення руху капіталів. Усе це потребує активного залучення місцевих спільнот, молоді, інститутів громадянського суспільства та приватного сектору до «майстерень» розвитку САМ, демонстрації «високого духу Магрибу» через надання пріоритету інвестиційним проектам країн ЄС.

Генеральний секретар Союзу арабського Магрибу Хабіб бен Яхья визначив чотири пріоритетні напрями для активізації ролі інститутів САМ, що полягають у підписанні угоди про створення зони вільної торгівлі, проведенні наради міністрів торгівлі САМ у м. Тріполі (Лівія) та врегулюванні формальностей «правил походження». Ці питання мають бути розглянуті на експертному рівні до червня 2012 р. – терміну проведення «Третьої магрибінської конференції» та установчого засідання Банку Магрибу.

Президент Алжиру Абдельазіз Бутефліка надіслав телеграму марокканському королю Мухаммаду VI, в якій зазначив, що досягнення єдності арабського Магрибу в епоху регіональних та міжрегіональних угруповань – життєва необхідність для того, щоб братерські народи Магрибу протистояли викликам одноставно, в рамках «потужного блоку».

Разом з тим зустріч міністрів закордонних справ країн САМ була проведена без «порядку денного», з метою підготовки до проведення саміту

президентів Союзу. Проте внутрішні проблеми значно ускладнюють реалізацію зовнішньополітичних питань. Так, Алжир стоїть на порозі парламентських виборів, що мають відбутися у травні 2012 р. Термін «тимчасового президентства Тунісу» закінчується після припинення дії установчих зборів з прийняттям конституції країни, проведення виборів нового президента країни та парламенту. Певний скептицизм має місце і в питанні «демократичного переходу» в Лівії. Політична ситуація в Мавританії також характеризується напруженістю.

Економічні пріоритети

На зустрічі міністрів закордонних справ розглядалися питання відновлення угоди про створення зони вільної торгівлі, що так і залишилася «на папері» після «замороження» діяльності Союзу арабського Магрибу. Найближчим часом має відбутися засідання міністрів торгівлі країн САМ, на якій сторони мають улагодити технічні формальності, що перешкоджають реалізації Союзу, зокрема: врегулювати правила походження, митні тарифи. Політичні проблеми, пов'язані із закриттям кордонів між Алжиром та Марокко у 1994 р., також є перешкодою для реалізації зазначеної угоди.

Міністр внутрішніх справ Алжиру Валід Кабалія зазначив, що «повторне відкриття кордонів між Алжиром та Марокко» цілком можливе, враховуючи покращення стану двосторонніх відносин після останнього візиту міністра закордонних справ Марокко до Алжиру. Проте, він підкреслив, що повторне відкриття кордонів є політичним рішенням і не засновується лише на волі міністерства внутрішніх справ Алжиру.

Проблемою залишається і те, що п'ять країн САМ не мають одноставного бачення спільного економічного розвитку, та шляхів поліпшення умов життя своїх народів. На цей час у кожній з країн Магрибу без роботи залишаються тисячі громадян. Вирішенню ситуації не сприяє ні наявність значних фінансових резервів в Алжирі через зростання цін на нафту та газ, ні те, що останнім часом Лівії вдалося розморозити лівійські інвестиції за кордоном (загальна сума яких становить 100 млрд. дол. США). Окрім того, у країнах САМ поки ще немає розроблених інвестиційних проектів.

Координація зовнішньополітичних позицій

На зустрічі угруповання «5 + 5» 14 лютого 2012 р. (складається з п'яти європейських країн – Франції, Іспанії, Португалії, Італії та Мальти й

арабських країн Північної Африки) розглядалися питання економічного партнерства, розвитку, безпеки та міграції Міністри закордонних справ САМ домовились координувати позиції щодо сирійської кризи на зустрічі «друзів Сирії» (відбулася 24 лютого 2012 р.) [1].

Співробітництво в галузі безпеки

Співробітництво в галузі безпеки між п'ятьма країнами Союзу арабського Магрибу вважається пріоритетним питанням. Дослідженнями зазначених питань займаються міністри внутрішніх справ та оборони країн регіонального об'єднання. Разом з тим міністр закордонних справ Алжиру запропонував передати ці питання на розгляд міністрів закордонних справ САМ під час зустрічі в Алжирі, присвяченій питанням тероризму та безпеки. Міністр закордонних справ Марокко заявив, що якщо він і дотримувався досі думки, що ці питання входять до компетенції міністрів оборони та внутрішніх справ, але якщо до нього надійде запрошення з Алжиру відвідати подібну зустріч, то він його прийме.

Проблеми безпеки існують в Алжирі вже кілька десятиріч. У 1999 р. Алжир звернувся до Марокко з метою укладання угоди про взаємну безпеку. Останнім часом у цьому контексті налагоджені консультації між представниками сил безпеки двох країн. Так, протягом останніх років президент Алжиру прийняв двох міністрів внутрішніх справ Марокко, після чого також відбулись переговори з міністром закордонних справ Марокко.

До цього часу як Алжир, так і Марокко уникають розголошення змісту та характеру проблем безпеки в регіоні арабського Магрибу. Міністр закордонних справ Алжиру М.Меделсі наполягає на обговоренні питань співробітництва у галузі безпеки в рамках подальших зустріч міністрів закордонних справ САМ. Це свідчить про те, що проблеми у галузі безпеки, наявні в Алжирі, мають регіональний характер. Арабські політологи дотримуються думки, що якщо Алжир найближчим часом не вирішить нагальні питання в галузі безпеки, справа з відкриттям кордонів між двома державами затягнеться надовго. Вони також очікують, що Алжир не продемонструє гнучкості, якої очікує від нього Марокко з питання Сахарської проблеми. І це попри те, що нещодавно дві країни уклали угоду щодо «припинення суперечок із Сахарської проблеми», оскільки компетенція з її врегулювання належить ООН. Міністр закордонних справ Алжиру М. Меделсі на зустрічі у зазначив, що «Сахарська проблема існувала ще за часів створення

САМ і не завадить нам відновити цей Союз та двосторонні відносини». Він підкреслив, що сьогодні ця проблема розглядається в рамках ООН і ця організація знайде гідне рішення цієї проблеми на основі своїх резолюцій [2].

Останні зрушення, зокрема регіональні ініціативи в рамках САМ, свідчать про можливість досягнення прогресу на цьому напрямку. Скоріше за все, цей прогрес буде повільним, оскільки вимагатиме часу для реалізації намічених цілей, а також трансформації підходів у політичній, економічній та гуманітарній сферах. Саме останнього і не виспачає політичним елітам Магрибу, які мають права на ухвалення та на укладання угод.

За точкою зору алжирського керівництва на цей час наявні значні ризики безпеки, які загрожують стабільності країн Союзу арабського Магрибу у зв'язку з розповсюдженням у регіоні зброї після падіння режиму М.Каддафі. Алжирський міністр закордонних справ висловив занепокоєність, що ця зброя може потрапити до рук бойовиків організації «Аль-Каїда в регіоні арабського Магрибу». Він також звернув увагу на скупчення біженців у Мавританії та Алжирі через бойові дії між силами Малі та туарегів півдня Алжиру. Так, на цей час в Мавританії перебуває понад 16 тисяч біженців-туарегів і їх чисельність зростає з кожним днем. Те саме відбувається в алжирській провінції Таманрассет, поблизу кордонів з Малі. 17 березня 2012 р. міністр закордонних справ Алжиру М.Меделсі повідомив, що найближчим часом в Алжирі відбудеться засідання міністрів закордонних справ САМ з метою визначення цілей для досягнення регіональної стабільності, боротьби з тероризмом та організованою злочинністю [3].

12 березня 2012 р. дев'ять країн Північної Африки, з яких три – країни Магрибу, погодилися на співробітництво задля забезпечення безпеки власних кордонів. Це стало своєрідним кроком, спрямованим на припинення збройних сутичок та контрабанди зброї – процесів, що стали наслідком «арабської весни». Згідно з виробленим напередодні «Планом Тріполі», країни Магрибу планують запровадити жорсткі заходи щодо охорони кордонів, налагодити обмін інформацією та залучити значні фінансові ресурси до прикордонних регіонів.

Під час «Регіональної міністерської конференції щодо безпеки кордонів», що відбулася 12 березня 2012 р. у Тріполі, прем'єр-міністр Лівії Абдельрахім Кійб зазначив, яка однієї безпеки недостатньо для збереження цілісності північноафриканських кордонів. За його словами, слід розвивати міста, розташовані поблизу кордонів, та

збільшувати їх ресурсний потенціал. Зазначений захід став першим міжнародним форумом після лівійської інтервенції 2011 р., на якому зустрілись міністри внутрішніх справ Північної Африки для обговорення питань безпеки кордонів. Останніми місяцями саме збройні сутички на лівійсько-туніському, лівійсько-алжирському та алжирсько-малійському кордонах привернули увагу міжнародної спільноти до регіону Магрибу. Так, наприклад, засоби масової інформації Єгипту оголосили про значне збільшення обсягів контрабанди зброї через кордони Лівії після повалення в країні режиму полковника М.Каддафі. На думку єгипетських журналістів, саме неспроможність лівійського уряду забезпечити дотримання порядку в основних пунктах перетину лівійсько-туніського кордону формує проблему для Перехідної національної ради Лівії, яка перехопила владу в країні після жорстокого та глибоко аморального вбивства М.Каддафі у 2011 р. Збройні сутички між силами безпеки Тунісу та лівійськими бойовиками, що перетнули лівійсько-туніський кордон, призвели до закриття прикордонних перепускних пунктів між Тунісом та Лівією у грудні 2011 р. Повторно вони були відкриті лише через півмісяця.

Країни Магрибу хвилює й інша проблема, пов'язана зі збройними сутичками представників племен туарегів, які намагаються створити незалежну державу в зоні Північного Малі, та алжирськими силами безпеки. На початку лютого 2012 р. повстанці Малі взяли під свій контроль прикордонні міста Алжиру, що мають стратегічне значення. Саме це дозволило повстанцям здійснювати контроль за перепускними пунктами та контрабандою зброї на алжирських кордонах. У свою чергу, африканське населення країн регіону Центральної Африки, яке втечею рятується від голоду та війн, використовує «напівпрозорі» кордони країн Магрибу для нелегального проникнення до країн Європейського Союзу, зокрема Італії та Греції. Після неминучої депортації більшість африканців знову повертаються до африканського континенту – через Лівію. Можливо, саме це стало причиною критичного висловлення міністрів внутрішніх справ країн Магрибу на адресу керівництва ЄС. Вони, зокрема, зазначили, що їхні країни не будуть залишатися місцями скупчення нелегальних мігрантів, депортованих європейськими країнами [4].

Реформа організаційної реформи системи САМ

Міністр закордонних справ Марокко зазначив, що Генеральний секретаріат Союзу арабського

Магрибу підготував проект організаційної реформи системи САМ. Протягом зустрічі міністрів закордонних справ регіонального об'єднання відбувся розгляд проекту та шляхів його реалізації. Вважається, що «відродження» Союзу арабського Магрибу не буде легкою процедурою, враховуючи попередній досвід налагодження відносин між країнами регіону. Разом з тим країни Магрибу мають прагнення відродити регіональну систему САМ, заморожену протягом багатьох років, якщо не з самого початку народження 23 років тому. Очікується, що всі ці зрушення призведуть до суттєвої зміни поточної ситуації протягом 2012 р. У той же час, деякі політологи очікують, що реальний прогрес у справі активізації об'єднання відбудеться саме в 2013 р. У телеграмі, надісланій королю Марокко, президент Алжиру підкреслив, що вимагає «поступової роботи на цьому напрямку». Насправді, до кінця 2012 р. кожна з п'яти країн САМ, передусім Алжир, Лівія та Туніс буде зайнята налагодженням власних внутрішніх справ.

Можливість прогресу САМ протягом 2012 р. залежить, передусім, від зустрічі на рівні голів урядів. Це пов'язано з тим, що прем'єр-міністра, зазвичай, супроводжує міністерська делегація у складі міністрів внутрішніх справ, оборони, економіки, сільського господарства, торгівлі та промисловості. Підготовка зустрічі відбувається з боку Генерального секретаріату САМ у м.Рабаті, а підготовка «порядку денного» та проекту підсумкової заяви зустрічі – в ході консультацій між Генеральним секретаріатом та урядами країн САМ. Після цієї зустрічі, як правило, відбувається зустріч на найвищому рівні за участю голів країн САМ для підписання документів на основі рішень, прийнятих головами урядів.

Британський уряд 8 лютого 2012 р. висловив свою підтримку процесу зближення між Марокко та Алжиром, вважаючи, що справа, яка стосується цього процесу, має велике значення для всього регіону Магрибу. Голова британського бюро програми «арабське партнерство» (програма розпочата МЗС Великобританії в лютому 2012 р. з метою зміцнення процесів правління та політичної участі в регіонах Близького Сходу та Північній Африці) заявив, що зближення між Рабатом та Алжиром має величезне значення для регіону арабського Магрибу. За його словами, «штучний розподіл» між Марокко та Алжиром сформував перешкоду для процесу інтеграції й розвитку в цьому регіоні, через що торговельний обіг між країнами Магрибу залишається найслабшим у всьому світі.

Більшість арабських політологів дотриму-

ються думки, що Сахарська проблема, якій уже понад 30 років, є однією з основних перешкод, що заважають співробітництву у регіоні арабського Магрибу і що питання безпеки у регіоні вимагають постійного зміцнення регіонального співробітництва. Натомість міністр закордонних справ Марокко Саад Ад-Дін Османі 9 березня 2012 р. зазначив, що відносини між Алжиром та Марокко можуть покращитись, незважаючи на наявність Сахарської проблеми. Що стосується алжирсько-марокканських кордонів, закритих із 1994 р., марокканський міністр зазначив, що рішення про їх відкриття «мають приймати наші друзі-алжирці» [5].

Регіональні процеси в арабському Магрибі: позиція США

Держсекретар США Х.Клінтон у ході участі у шостій сесії форуму «Мустакбаль» («Перспективи»), що відбувся у 2012 р. в м. Марракеші, зазначила, що сподівається на досягнення кращого регіонального взаєморозуміння та економічного співробітництва між країнами арабського Магрибу, а також на відкриття кордонів. За її словами, «коли ми дивимося на Північну Африку та на арабський Магриб, то переконуємося, що там є кваліфікована робоча сила, здатна гарантувати економічний успіх у цьому регіоні». Вона зазначила, що нещодавній візит міністра закордонних справ Марокко Саад Ад-Діна Усмані до Алжиру «став відчутним доказом бажання, яке надихає Марокко та Алжир до руху вперед задля зміцнення відносин».

Під час візиту членів американської делегації до Марокко у березні 2012 р. заступник держсекретаря США зі справ Магрибу Рей Максвелл «висловив жаль», що торгівельні відносини між країнами становлять лише 2–3% від загального обсягу торгівельного обігу цих країн з рештою країн світу. Він підкреслив, що у разі відкриття алжирсько-марокканських кордонів торговельний обіг двох країн значно збільшиться.

Більшість американських політологів вважають, що арабський Магриб очікує початку позитивних перетворень і що це у короткостроковій перспективі неминуче приведе до активізації співробіт-

ництва в рамках САМ. Так, за словами голови Центру аналізу арабського Магрибу (США) Наджиба Айяша, народи регіону поступово розпочали «відродження власних країн» і це призведе, на його думку, до більш близького та інтенсивного співробітництва. На думку іншого науковця – голови американської неурядової організації «Інститут релігії та державної політики» Джо Грайовського, король Марокко Мухаммад VI проводить «ефективну дипломатію», спрямовану на досягнення реальної інтеграції країн Магрибу завдяки якісній динаміці, і це свідчить про важливі зміни в регіоні. Він зазначив, що ця «ефективна дипломатія» відобразилась протягом візиту, який нещодавно здійснив до Марокко президент Тунісу Монсеф Марзукі, а також під час візиту до Алжиру міністра закордонних справ Марокко Саад Ад-Діна Османі. За його словами, інтеграція в рамках САМ має бути здійснена через «вивчення досвіду» інших регіональних угруповань, зокрема, Європейського Союзу, а економічні чинники є «двигуном» зближення двох народів. Д.Грайовський вважає, що процес реформ, до яких залучилось Марокко, зміцнив провідні позиції королівства у регіоні у політичній, економічній та соціальній сферах, і ця модель має стати прикладом для інших країн Союзу арабського Магрибу, що багаті на природні та людські ресурси [6].

Таким чином, можна констатувати, що «арабська весна» подвійно вплинула на інтеграційні процеси в регіоні арабського Магрибу. З одного боку, «ісламістське перезавантаження» призвело до приходу до влади амбіційних лідерів, які намагаються заручитись підтримкою «великих держав Заходу» та країн Перської затоки і, водночас, завоювати авторитет серед населення регіону. З іншого боку, всі негаразди, що виникли на тлі «арабських переворотів», підштовхують нову владу країн регіону до пошуку нових інтеграційних моделей та реформування організаційної структури САМ, що сприяло б спільному вирішенню нагальних проблем (забезпеченню безпеки кордонів, боротьбі з контрабандою зброї та нелегальною міграцією, уникненню збройних міжкланових сутичок та ін.).

ПОСИЛАННЯ

1. <http://www.elwaha-dz.com/takarir1-magreb2012.htm>
2. Аль-Кудс Аль-Арабі (Велика Британія), 19.02.2012.
3. Аль-Ваха (Алжир), 19.03.2012.
4. <http://www.france24.com/ar/20120312-north-africa-borders-egypt-algeria-libya-agreement>
5. <http://algeriatimes.net/categories66.html>
6. <http://www.tetouanews.com/modules/publisher/category.php?categoryid=2>

Makuh V.V. Topical issues of integration of the states of Arab Maghreb Union against the background of new geopolitical realities/ National Institute of strategic studies.

The article deals with current issues of integration of the Arab Maghreb Union at the stage of the new geopolitical realities and because of social upheaval due to the so-called Arab revolutions.

Key words: Arab Maghreb Union, geopolitic, integration.

Макух В.В. Актуальные вопросы интеграции стран союза Арабского Магриба на фоне новых геополитических реалий/ Национальный институт стратегических исследований.

В статье рассматриваются актуальные вопросы интеграции стран Союза арабского Магриба на этапе новых геополитических реалий и на фоне социальных потрясений вследствие так называемых арабских революций.

Ключевые слова: Союз арабского Магрибу, геополитика, интеграция.

Стаття надійшла до редколегії 2.03.2012

Прийнята до друку 13.03.2012